

εἶναι πολὺ εὐκόλον, προσέτι δὲ πολὺ ἀλαζονικὸν καὶ παράτολμον, τὸ νὰ θεωρῇ τις πάντας τοὺς διηγούμενους τὰ τοιαῦτα θαύματα ὡς ἀπατεῶνας ἢ ἡπατημένους, μό-

νον καὶ μόνον διότι τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα δὲν συμφωνοῦσι μὲ τὰς θεωρίας μας.

(Ἔπεται συνέχεια.)

Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΝ ΤΗ ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ.

(Συνέχεια.)

ἐπονείδιστος αὕτη κακουργία, ἡ δολοφόνησις τοσούτου δυστυχοῦς πλήθους, εἶνε τρόπον τινὰ εἰκὼν ἐρμηνεύουσα τὸν φόβον, ὃν ἐμπνέει «ὁ δούλος ὅταν θραύῃ τὰ δεσμά του», καὶ ὁ ὁποῖος φόβος χαρακτηρίζει ὁλόκληρον τὴν ἱστορικὴν ἀρχαιότητα. — Καὶ ἡ Ῥώμη διετέλει διηνεκῶς ἐν τῷ φόβῳ τούτῳ. Προϋτάῃ ποτὲ ἐν τῇ γερουσίᾳ, ὅπως οἱ μὴ ἐλεύθεροι φορῶσιν ἰδιαιτέραν τινὰ στολήν· ἀλλ' ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη μὲ τὴν παρατήρησιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρέχεται εἰς τοὺς δούλους εὐκαιρία ὅπως ἀριθμῶνται!

Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκτεθείσῃ διηγῇ τοῦ Θουκυδίδου περὶ τοῦ φόβου τῶν Εἰλώτων γίνεται μνεῖα τῆς ἀπελευθερώσεως. Οἱ οὕτω τυγχάνοντες τῆς ἐλευθερίας τῶν Εἰλωτες ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχόντων πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα πολιτῶν. Τότε δὲ ὠνομάζοντο νεοδαμῶδεις. Ἀλλ' ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δημοσίων ὅπως καὶ τῶν ἰδιωτικῶν δούλων ἦτο — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν Ῥώμῃ — σπανιωτάτη ἐν Ἑλλάδι· ἐγίνετο δὲ μόνον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, ὡς ἀμοιβὴ λ. χ. τῶν ἀριστευόντων ἐν πολέμῳ κτλ.

Διάφοροι τῶν ἀπελευθέρων τούτων ἦσαν οἱ καλοῦμενοι μόδακες, οἵτινες ἦσαν τέκνα εἰλώτων γυναικῶν καὶ ἐλευθέρων Σπαρτιατῶν, καὶ συναντρεφόροντο μετὰ τῶν ἐλευθέρων τέκνων, βραδύτερον δὲ ἐγίνοντο ἴσοι τούτοις διὰ τινος εἵδους υἰοθετήσεως. Ὁ περίφημος στρατηγὸς Λύσανδρος, τὸ πρότυπον καὶ ὁ ὑπογραμμὸς ἀρχαίου Σπαρτιάτου, ἦτο τοιοῦτος μόδαξ. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Καλλικρατίδας.

Δημόσιοι δούλοι διαφόρου εἵδους — οὐχὶ ἰθαγενεῖς ὡς οἱ Εἰλωτες ἀλλὰ ἀγοραστοὶ — ὑπῆρχον πρὸ πάντων ἐν Ἀττικῇ. Ὀλόκληρος ἡ χωροφυλακὴ τῶν Ἀθηναίων, οἱ «Σκύθαι», ἦτο ἀγοραστή. Οἱ δούλοι οὗτοι, κατ' ἀρχὰς τριακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, τέλος δὲ 1200, ἐξετέλουν μετὰ μεγάλῃς ἱκανότητος τὴν ἀστυνομικὴν ὑπηρεσίαν τῆς πόλεως. Ὁ στρατὸν αὐτῶν εὗρίσκετο ἐν τῇ ἀγορᾷ βραδύτερον δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἀγοραστοὶ δούλοι ἦσαν ἐπίσης οἱ κήρυκες, οἱ πρωτοκολληταί, οἱ δεσμοφύλακες καὶ ἄλλοι κατώτεροὶ ὑπάλληλοι, ὡσαύτως δὲ οἱ ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ ἐργάται. Ἡ θέσις καὶ ἡ τύχη αὐτῶν ἦτο περίπου ἡ αὐτή, ὡς ἡ τῶν ἡμιδούλων ἐν Σπάρτῃ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ· μεσαία τις κατάστασις μετὰ ἐλευθέρου πολίτου καὶ ἰδιωτικοῦ εἴτε τελείου δούλου. Καὶ αὐτοὶ ἠδύναντο ν' ἀποκτήσωσιν ἰδίαν περιουσίαν καὶ νὰ διεξάγῃσι δίκας, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ πωληθῶσιν εἰς ἰδιώτας.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἡμιελευθέρους τούτους δημοσίους δούλους οἱ ἐντελῶς δούλοι ἦτοι οἱ ἰδιωτικοὶ ἦσαν αὐτόχρομα ἰδιοκτησία τῶν κυρίων των, ἦν οὗτοι ἠδύναντο νὰ διαθέτῃσι κατὰ τὸ δοκοῦν ὅπως τὰ κτήνη

των. Θεωρητικῶς λοιπὸν οἱ δούλοι ἐστεροῦντο παντὸς δικαιώματος, ἀλλ' ἡ ἀττικὴ φιλανθρωπία, ὁ ἀττικὸς πολιτισμὸς — (καὶ περὶ τῆς θέσεως τῶν δούλων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι προκειμένου αἱ Ἀθῆναι κύριως πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει) — ἐμετρίαζεν ἐν τῇ πράξει τὴν σκληρότητα τῆς θεωρίας οὐσιωδῶς. Ἡ καλλιτέρα τούτου ἀπόδειξις εἶνε τὸ γεγονὸς, ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐπαναστάσεις δούλων ἢ ἀπόπειραι ἐπαναστάσεων δὲν συνέβαινον. Ἐνῷ δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας, ὁ pater familias, εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου οὐ μόνον ἐπὶ τῶν δούλων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων τοῦ τέκνων, ἐν Ἀττικῇ ὁ φονεὺς ἰδιωτικοῦ δούλου κατεδιώκετο ποινικῶς. Ἀκόμη καὶ ἂν διέπραττε βαρὺ κακούργημα δὲν ἐπεκηρύσσετο ἀργύριον τῷ δούλῳ· μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τακτικῆς ἐτυμηγορίας τῶν δικαστῶν ἐθανατοῦτο. Ὁ δεσπότης εἶχε βεβαίως τὸ δικαίωμα νὰ σωφρονίσῃ τὸν δούλον του· ἀλλὰ πᾶσα ἀδικαιολόγητος κάκωσις, πᾶσα παρεκτροπὴ καὶ ὕβρις ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ. Ὁ πάντοτε τὸ ὀρθὸν μέτρον ἀσπαζόμενος, καὶ πᾶσαν κτηνώδη σκληρότητα ἀποστρεφόμενος χαρακτήρ τῶν Ἀθηναίων ἐμετρίαζεν ἐνταῦθα καὶ καθήρει τὰ δεινὰ μιᾶς ἀρχῆς, ἥτις ἐν ἄλλαις κοινότησιν ἔφερε τοὺς φοβερωτέρους καὶ εἰδεχθεστέρους καρπούς.

Ἐννοεῖται οἰκοδεν ὅτι ὁ δούλος, καθὼ μὴ ἔχων προσωπικότητα — (ἐμψυχον ἐργαλεῖον ὀνομάζει τὸν δούλον ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης) — δὲν ἠδύνατο οὔτε συμβάσεις νὰ κάμνῃ οὔτε ἰδικὴν του περιουσίαν ν' ἀποκτᾷ οὔτε ἀγωγὰς νὰ κινῇ. Μάλιστα δὲ οὐδ' αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅταν ἐπραττε κατὰ παραγγελίαν τοῦ κυρίου του, ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του· τοῦδ' ὅπερ ἄλλως τε ἦτο λογικώτατον, καθ' ὅτι οὐδαμοῦ τιμωρεῖται τὸ ὄπλον, τὸ «ἐργαλεῖον», ἀλλ' ὁ μεταχειριζόμενος αὐτό.

Παράδοξον καὶ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἀνεγνωρισμένην εἰς ὅλα εὐφυῖαν τῶν Ἀθηναίων εἶνε τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ μαρτυρία τῶν δούλων ἐν τῷ δικαστηρίῳ τότε μόνον ἴσχυεν, ὅταν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος νὰ μαρτυρήσῃ δούλου· ἐφηρμόζετο ἡ βάσανος. Τότε ὅμως εἶχε καὶ περισσοτέραν βαρύτητα ἢ ἡ μαρτυρία ἐνὸς ὀρκισθέντος ἐλευθέρου πολίτου. Ὁ ῥήτωρ Ἰσαῖος γράφει αὐτολεξεῖ: «Ὑμεῖς μὲν τοίνυν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ βάσανον ἀκριβέστατον ἐλεγχον νομίζετε· καὶ ὅποταν δούλοι καὶ ἐλεύθεροι παραγένωνται καὶ δέη εὐρεθῆναι τι τῶν ζητουμένων, οὐ χρῆσθε ταῖς τῶν ἐλευθέρων μαρτυρίαις, ἀλλὰ τοὺς δούλους βασανίζοντες, οὕτω ζητεῖτε εὐρεῖν τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγεννημένων· εἰκότως, ὦ ἄνδρες· σύνιστε γὰρ ὅτι τῶν μὲν μαρτυρησάντων ἤδη τινὲς ἔδοξαν οὐ τάληθ' μαρτυρῆσαι, τῶν δὲ βασανισθέντων οὐδένες πώποτε ἐξηλέγησαν ὡς οὐκ ἀληθῆ ἐκ τῶν βασάνων εἰπόντες.»

Καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης, ἀνὴρ τοσοῦτον εὐφυῆς καὶ ἀνεπτυγμένος, δὲν ἐδίστασε νὰ προφέρῃ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι βασανισθέντες δοῦλοι οὐδέποτε ἐξηλέγχθησαν ψευδομαρτυρήσαντες! — Καὶ ἡ ἀλογία αὕτη ἴσχυε παρὰ πᾶσι τοῖς Ἀθηναίοις ὡς δόγμα. — Ὅσακις δύο πολῖται εἶχον πρὸς ἀλλήλους δικαστικὴν τινα ἔριδα, τότε ὁ ἐνάγων, διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τοὺς ἰσχυρισμούς

του, ἔλεγεν ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ παραδώσῃ τοὺς δούλους εἰς τὴν βάσανον· ἢ ἐπρότεινε εἰς τὸν ἐναγόμενον νὰ παραδώσῃ αὐτὸς τοὺς δούλους του. Δι' ἀμφοτέρα ταῦτα τὰ «νομικὰ μέσα» ὑπῆρχον ἰδιαίτεροι ὅροι, ὑπῆρχε δὲ μάλιστα καὶ ἰδιαίτερος πρὸς τοῦτο ἀνακριτής, βασανιστὴς καλούμενος, ὅστις διηύθυνε τὴν ὅλην ὑπόθεσιν μετὰ τὴν σπουδαιότητα μεγάλου ἱεροδικαστοῦ.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΠΑΡΑΔΟΞΟΝ ΣΥΜΒΑΜΑ ΤΟΥ ΔΟΚΤΟΡΟΣ ΤΖΕΚΥΛ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΙΔ.

Υπὸ ROBERTΟΥ ΛΟΤΔΟΒΙΚΟΥ ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ.

(Συνέχεια.)

«Ὁ Τζέκυλ εἶνε ἐπίσης ἄρρωστος» εἶπεν ὁ Οὐττερσον, «μήπως τὸν εἶδες;»

Ἐκφρασις ἀπεριγράπτου τρόμου ἐφάνη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λάννου. Ἀνεσηκώδη τρέμων καθ' ὅλα του τὰ μέλη, καὶ ἐκτείνων τὴν χεῖρα, ὡς ἂν εἰ προσεπάθει ν' ἀποδιώξῃ ἀόρατόν τι φάντασμα, ἐφώνησε μετὰ τρέμουσαν φωνήν. «Μὴ ἀναφέρῃς πλέον αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐπὶ παρουσίᾳ μου· δὲν θέλω πλέον νὰ τὸ ἀκούσω, δὲν θέλω πλέον νὰ ἰδῶ τὸν ἄνθρωπον — εἶνε πεθαμένος δι' ἐμέ, πεθαμένος διὰ πάντα.»

«Ὅχι δὰ ἐταί!» εἶπεν ὁ Οὐττερσον μετὰ μακρὰν σιγὴν. «Εἴμεθα καὶ οἱ τρεῖς παλαιοὶ φίλοι, Λάννου, καὶ δὲν θ' ἀποκτήσωμεν πλέον νέους φίλους. Τί εἰμπορῶ νὰ πράξω ὅπως σὰς συμφιλιώσω;»

«Δὲν εἰμπορεῖς νὰ πράξῃς τίποτε,» εἶπεν ὁ Λάννου. «οὔτε σὺ οὔτε ἄλλος κανεὶς· πῆγαινε νὰ τὸν ἐρωτήσῃς τὸν ἴδιον.»

«Δὲν θέλει νὰ με ἰδῇ,» εἶπεν ὁ δικηγόρος.

«Δὲν μοῦ φαίνεται παράδοξον. Ὅταν ἀποθάνω, θὰ ἔλθῃ ἡ κατάλληλος ὥρα νὰ τὰ μάθῃς ὅλα, Οὐττερσον. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐν ὅσῳ ζῶ ἀκόμη, σὲ παρακαλῶ νὰ ἔρχεσαι συχνὰ νὰ με βλέπῃς, ἀλλὰ μετὰ τὸν ὅρον, νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ἄλλων πραγμάτων. Ἄν αὐτὸ δὲν σοῦ εἶνε δυνατόν, τότε δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὴ ἔρχεσαι, διότι δὲν εἰμπορῶ νὰ τὸ ὑποφέρω πλέον.»

Εὐθὺς ὡς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν του ὁ Οὐττερσον, ἐκάθισε καὶ ἔγραψεν ἀμέσως μίαν μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν δόκτωρα Τζέκυλ, ἐν ᾗ παρεπονεῖτο ὅτι τῷ ἀπηγορεύθη ἡ εἴσοδος ἐπανειλημμένως. Προσέτι δὲ παρεκάλει αὐτὸν νὰ τῷ ἐξηγήσῃ τὴν ἀπροσδόκητον διάρρηξιν τῆς φιλίας πρὸς τὸν Λάννου. — Ἡ ἀπάντησις ἦλθε ταχέως, τὴν ἐπομένην ἡμέραν: μακρὰ συγκεχυμένη ἐπιστολή, πλήρης πάθους καὶ συγκινήσεως, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἀπαισιῶν, ἀκαταλήπτων, ὑπαινιγμῶν. «Ἡ συνδιαλλαγὴ μετὰ τοῦ Λάννου εἶνε ἀδύνατος,» ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Τζέκυλ, «δὲν λέγω ὅτι εἶχεν ἄδικον ὁ παλαιὸς μου φίλος, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ἐπαινίδωμεν ἀλλήλους. Εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ζῶ ἀπομεμονωμένος. Δὲν πρέπει νὰ θανατώμεθα, οὔτε νὰ σοῦ κακοφαίνεται, ἂν ἡ θύρα τῆς οἰκίας μου μένει κλεισμένη καὶ εἰς σὲ ἀκόμη. Πρέπει νὰ με ἀφήσῃς ἀνενόχλητον, νὰ βαδίζω εἰς τοὺς σκοτεινοὺς μου δρόμους. Ἐπικρέματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου τιμωρία καὶ κίνδυνος, τὸν ὅποιον ἐγὼ αὐτὸς ἐδημοῦργησα εἰς ἑμαυτόν, καὶ τὸν ὅποιον ὅμως δὲν πρέπει νὰ γνωρίζῃς.

Ἡμάρτησα βαρέως καὶ τιμωροῦμαι βαρέως. Δὲν ἐπίστευα ποτὲ ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ ὑποφέρῃ τις εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τόσα βάσανα καὶ τόσους πόνους. Ἐν μόνον πρᾶγμα εἰμπορεῖς νὰ κάμῃς, διὰ νὰ μὴ ἐπαυξήσῃς τὴν δυστυχίαν μου: νὰ σέβεσαι τὴν σιωπὴν μου.»

Ὁ Οὐττερσον ἔμεινε ἀναυδος καὶ ὡσεὶ ἀναίσθητος ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἅμα ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Εἶχε πιστεύσῃ ἀκραδάντως, ὅτι ὁ Τζέκυλ ἀπηλλάγη πλέον ἐντελῶς ἐκ τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως τοῦ Ἀῦδ. Εἶδεν ὅτι ἤρchiσε νέον ὅλας βίον, ὅτι ἀνέλαβε τὴν γαλήνην καὶ τὴν εὐθυμίαν τῆς ψυχῆς του· τὰ πάντα ἐμειδίαν πρὸς αὐτὸν χαριέντως καὶ παρείχον χρηστὰς ἐλπίδας διὰ τὸ γῆράς του. Καὶ τώρα αἰφνης τὰ πάντα μετεβλήθησαν ἐν ἀκαρεΐ, ἡ ψυχικὴ γαλήνη καὶ εὐδαιμονία τοῦ Τζέκυλ ἐφαίνετο διὰ παντὸς ἀπολεσθεῖσα, ἄνευ ἐλπίδος σωτηρίας.

«Εἶνε παράφρων,» εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ Οὐττερσον. Ἀλλ' ἀναλογιζόμενος τοὺς λόγους τοῦ Λάννου καὶ τὴν θλίβεράν μεταβολὴν ἣν αἰφνιδίως ὑπέστη κατελαμβάνετο ὑπὸ φόβου, μήπως καὶ ἄλλα φοβερώτερα περιστατικά ἦσαν συνδεδεμένα μετὰ τὸ παράδοξον τοῦτο σύμβαμα.

Μετὰ δύο ἐβδομάδας ἔκτοτε ἀπέθανεν ὁ δόκτωρ Λάννου. Τὴν ἐσπέραν μετὰ τὴν κηδεΐαν, ἣν ἠκολούθησε μετὰ βαρυτάτης θλίψεως ὁ δικηγόρος Οὐττερσον ἐκάθητο μόνος ἐν τῷ εὐρυχωρῷ ἐργαστηρίῳ του, ὅπερ ἐφωτίζετο ἀμυδρῶς ὑπὸ μίας μόνης λαμπάδος. Ἐνώπιόν του εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς τραπέζης μία μεγάλη καὶ βαρεῖα ἐπιστολή, ἐπὶ τοῦ φακέλλου φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν: «Διὰ τὸν κύριον Ἰωάννην Οὐττερσον μόνον. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὗτος ἀποθάνῃ πρὸ ἐμοῦ, ἡ ἐπιστολὴ νὰ καὶ χωρὶς ν' ἀποσφραγισθῇ.»

Ὁ δικηγόρος ἐφοβεῖτο σχεδὸν νὰ τὴν ἀποσφραγίσῃ.

«Σήμερον ἔθαψα ἓνα καλὸν μου φίλον,» εἶπε καθ' ἑαυτὸν «τώρα ἴσως ἐπίκειται καὶ ἡ ἀπώλεια ἐνὸς ἄλλου.»

Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισεν. Ὁ μέγας φακέλλος ἐμπεριεῖχε μίαν μόνην ἐπίσης ἐπιμελῶς ἐσφραγισμένην ἐπιστολὴν φέρουσαν ἐπὶ τοῦ περικαλύμματος τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «Νὰ μὴ ἀνοιχθῇ πρὸ τοῦ θανάτου ἢ τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ Δρ. Ἐρρίκου Τζέκυλ.»

Ὁ Οὐττερσον ἐδυσπίστει εἰς τὰ ἴδια του ὄμματα. Ἐδῶ εὐρίσκετο πάλιν γεγραμμένη ἡ ἀπαισία καὶ ἀπειλητικὴ λέξις «ἐξαφάνις», ἀπαράλλακτα ὅπως ἐν τῇ ἀκατανοήτῳ διαθήκῃ, τὴν ὁποίαν ἄλλως πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποδώσῃ εἰς τὸν Τζέκυλ. Ἐδῶ πάλιν ἐφαίνετο